

MEĐUNARODNI ZNANSTVENI SKUP

JELENA SLAVNA, MAJKA SIROTA I ZAŠTITNICA UDOVICA I ZVONIMIR, KRALJ HRVATSKI

o 1050. obljetnici smrti kraljice Jelene i 950. obljetnici krunidbe kralja Zvonimira

INTERNATIONAL SCIENTIFIC CONFERENCE

JELENA THE GLORIOUS, MOTHER OF ORPHANS AND PROTECTOR WIDOWS AND ZVONIMIR, KING OF THE CROATS

On the 1050th Anniversary of the Death of Queen Jelena and the 950th Anniversary of the Coronation of King Zvonimir

8. i 9. listopada 2026. / 8 and 9 October 2026

POKROVITELJ / PATRON

HRVATSKA BISKUPSKA KONFERENCIJA / CROATIAN BISHOP'S CONFERENCE

ORGANIZATORI / ORGANIZERS

Književni krug Split / Split Literary Circle

Zavod za znanstveni i umjetnički rad HAZU u Splitu / Institute for Scientific and Artistic Work HAZU in Split

Odsjek za povijest Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Splitu /

Department of History, Faculty of Humanities and Social Sciences, University of Split

Odsjek za povijest Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu /

Department of History, Faculty of Humanities and Social Sciences, University of Zagreb

Pontificia Università Gregoriana – Facoltà di storia e beni culturali della chiesa /

Pontifical Gregorian University – Faculty of Church History and Cultural Heritage

Katedra za crkvenu povijest Katoličkog bogoslovnog fakulteta u Splitu /

Chair of Church History, Catholic Faculty of Theology, University of Split

Centar za hrvatske, mletačke i osmanske studije Sveučilišta u Splitu /

Centre for Croatian, Venetian and Ottoman Studies, University of Split

Muzej hrvatskih arheoloških spomenika / Museum of Croatian Archaeological Monuments Split

Arheološki muzej u Splitu / Archaeological Museum in Split

KNJIGA MEDITERANA 2026.

Pod visokim pokroviteljstvom
HRVATSKE AKADEMIJE ZNANOSTI I UMJETNOSTI

Organizatori

KNJIŽEVNI KRUG SPLIT

ZAVOD ZA ZNANSTVENI I UMJETNIČKI RAD HAZU U SPLITU

Suorganizatori

ODSJEK ZA POVIJEST FILOZOFSKOG FAKULTETA SVEUČILIŠTA
U SPLITU

ODSJEK ZA POVIJEST FILOZOFSKOG FAKULTETA SVEUČILIŠTA
U ZAGREBU

PONTIFICIA UNIVERSITÀ GREGORIANA – FACOLTÀ DI STORIA E BENI
CULTURALI DELLA CHIESA

PONTIFICIA UNIVERSITÀ ANTONIANUM – SCUOLA SUPERIORE DI
STUDI MEDIEVALI E FRANCESCANI, ROMA

KATEDRA ZA CRKVENU POVIJEST KATOLIČKOG BOGOSLOVNOG
FAKULTETA U SPLITU

CENTAR ZA HRVATSKE, MLETAČKE I OSMANSKE STUDIJE
SVEUČILIŠTA U SPLITU

MUZEJ HRVATSKIH ARHEOLOŠKIH SPOMENIKA, SPLIT

ARHEOLOŠKI MUZEJ U SPLITU

Organizacijski i znanstveni odbor

IVAN BODROŽIĆ
NENAD CAMBI
KAŽIMIR HRASTE
ANTE JURČEVIĆ
MIROSLAV KATIĆ
IVICA ŠUTE
MARKO TROGRLIĆ
NIKŠA VAREZIĆ
JOSIP VRANDEČIĆ

KNJIGA MEDITERANA 2026.
(Split, 4. – 9. listopada)

MEĐUNARODNI ZNANSTVENI SKUP
**JELENA SLAVNA, MAJKA SIROTA I ZAŠTITNICA UDOVICA,
I ZVONIMIR, KRALJ HRVATSKI**

o 1050. obljetnici smrti kraljice Jelene i 950. obljetnici krunidbe
kralja Zvonimira

INTERNATIONAL SCIENTIFIC CONFERENCE
***JELENA THE GLORIOUS, MOTHER OF ORPHANS AND
PROTECTOR OF WIDOWS, AND ZVONIMIR, KING OF
THE CROATS***

*on the 1050th Anniversary of the Death of Queen Jelena and
the 950th Anniversary of the Coronation of King Zvonimir*

Split, 8. i 9. listopada 2026. / *Split, 8 and 9 October 2026*

KNJIŽEVNI KRUG
SPLIT
2026

Pokrovitelj / Patron

HRVATSKA BISKUPSKA KONFERENCIJA / CROATIAN BISHOPS'
CONFERENCE

Organizatori / Organizers

KNJIŽEVNI KRUG SPLIT / SPLIT LITERARY CIRCLE

ODSJEK ZA POVIJEST FILOZOFSKOG FAKULTETA SVEUČILIŠTA U
SPLITU / DEPARTMENT OF HISTORY, FACULTY OF HUMANITIES AND
SOCIAL SCIENCES, UNIVERSITY OF SPLIT

ODSJEK ZA POVIJEST FILOZOFSKOG FAKULTETA SVEUČILIŠTA U
ZAGREBU / DEPARTMENT OF HISTORY, FACULTY OF HUMANITIES AND
SOCIAL SCIENCES, UNIVERSITY OF ZAGREB

PONTIFICIA UNIVERSITÀ GREGORIANA – FACOLTÀ DI STORIA E BENI
CULTURALI DELLA CHIESA / PONTIFICAL GREGORIAN UNIVERSITY –
FACULTY OF CHURCH HISTORY AND CULTURAL HERITAGE

KATEDRA ZA CRKVENU POVIJEST KATOLIČKOG BOGOSLOVNOG
FAKULTETA U SPLITU / CHAIR OF CHURCH HISTORY, CATHOLIC
FACULTY OF THEOLOGY, UNIVERSITY OF SPLIT

CENTAR ZA HRVATSKE, MLETAČKE I OSMANSKE STUDIJE SVEUČILIŠTA
U SPLITU / CENTER FOR CROATIAN, VENETIAN AND OTTOMAN STUDIES
UNIVERSITY OF SPLIT

MUZEJ HRVATSKIH ARHEOLOŠKIH SPOMENIKA, SPLIT / MUSEUM OF
CROATIAN ARCHAEOLOGICAL MONUMENTS, SPLIT

ARHEOLOŠKI MUZEJ U SPLITU / ARCHAEOLOGICAL MUSEUM IN SPLIT

KNJIŽEVNI
KRUG
SPLIT

Filozofski fakultet
Sveučilište u Splitu

MUZEJ HRVATSKIH
ARHEOLOŠKIH
SPOMENIKA SPLIT

UVODNO SLOVO ORGANIZATORA

Godina 2026. donosi dvije velike obljetnice hrvatske povijesti koje nas pozivaju na ponovno promišljanje vlastitih korijena i mjesta hrvatskoga srednjovjekovlja u europskom povijesnom i kulturnom prostoru. Navršava se 1050 godina od smrti kraljice Jelene, znamenite hrvatske vladarice 10. stoljeća, te 950 godina od krunidbe kralja Zvonimira, jednoga od najistaknutijih vladara hrvatske narodne dinastije. Tim se povodom održava međunarodni znanstveni skup »Jelena slavna, majka sirota i zaštitnica udovica i Zvonimir, kralj hrvatski«, koji okuplja istaknute domaće i inozemne znanstvenike s ciljem novoga vrednovanja života, djelovanja i povijesnoga značenja dvoje vladara čija su imena trajno upisana u hrvatsku povijesnu svijest.

Ove obljetnice nisu tek podsjetnik na davne događaje. One su poticaj za suvremeno znanstveno istraživanje i dijalog različitih disciplina koje zajednički rasvjetljuju političke, crkvene, pravne, kulturne i umjetničke okolnosti Hrvatskoga Kraljevstva druge polovine 10. i 11. stoljeća. Istodobno nas podsjećaju na razdoblje u kojem se oblikovao hrvatski državni identitet, učvršćivale veze s Apostolskom Stolicom i razvijala kultura koja je Hrvatsku čvrsto uključivala u zajednički europski civilizacijski krug. Dodatnu simboličku vrijednost ovim jubilejima daje i obilježavanje prvoga poznatog spomena Gospine crkve u Hrvata, jednoga od najznačajnijih mjesta hrvatske ranosrednjovjekovne crkvene i državne baštine.

Posebno mjesto među hrvatskim srednjovjekovnim spomenicima zauzima nadgrobni natpis kraljice Jelene, koji je otkrio i rekonstruirao don Frane Bulić. Taj je iznimni epigrafski spomenik neprocjenjiv za hrvatsku historiografiju jer potvrđuje Jeleninu ulogu supruge kralja Mihaela Krešimira

II. i majke kralja Stjepana Držislava, čime je rasvijetlio rodoslovlje hrvatske narodne dinastije. Istodobno, riječi kojima je kraljica opisana kao »majka sirota i zaštitnica udovica« svjedoče o razvijenoj kršćanskoj, društvenoj i pravnoj kulturi tadašnje Hrvatske te o idealu vladarske službe utemeljene na odgovornosti prema najslabijima.

Ništa manje značenje nema ni kralj Zvonimir, čija je krunidba 1076. godine u Solinu označila novo poglavlje hrvatske srednjovjekovne povijesti. Njegova je vladavina obilježena učvršćivanjem kraljevske vlasti, nastavkom crkvenih reformi i snažnim vezama s Apostolskom Stolicom. U njegovu se vremenu Hrvatska potvrđuje kao prepoznatljiv politički čimbenik europskoga Zapada, dok Bašćanska ploča, nazivajući ga »kraljem hrvatskim«, čuva jedan od najvažnijih i najstarijih zapisa hrvatskoga narodnog imena na hrvatskome jeziku.

Međunarodni znanstveni skup održava se ove godine 8. i 9. listopada u Zavodu za znanstveni i umjetnički rad HAZU u Splitu, u okviru tradicionalne kulturno-znanstvene manifestacije Knjiga Mediterana, pod pokroviteljstvom Hrvatske biskupske konferencije. Glavni je organizator Književni krug Split, a u organizaciji sudjeluju Fakultet crkvene povijesti i kulturnih dobara Crkve Papinskoga sveučilišta Gregoriana u Rimu, Odsjek za povijest Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Splitu, Odsjek za povijest Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Splitu, Centar za hrvatske, mletačke i osmanske studije Sveučilišta u Splitu, Muzej hrvatskih arheoloških spomenika te Arheološki muzej u Splitu. Zajedničkim djelovanjem ovih znanstvenih, visokoškolskih i baštinskih ustanova potvrđuje se važnost interdisciplinarnoga pristupa istraživanju hrvatskoga srednjovjekovlja i njegovo mjesto u europskoj znanstvenoj zajednici.

Sudjelovanje znanstvenika iz Hrvatske te više europskih zemalja – Bosne i Hercegovine, Njemačke, Francuske i Italije – potvrđuje međunarodni karakter skupa i zajednički interes za istraživanje hrvatske srednjovjekovne baštine u širem europskom kontekstu. Očekuje se da će izlaganja i rasprave pridonijeti novim znanstvenim spoznajama, otvoriti nova istraživačka pitanja te dodatno osnažiti međunarodnu suradnju među povjesničarima, arheolozima, povjesničarima umjetnosti, crkvenim povjesničarima, filolozima i drugim istraživačima. Rezultati skupa bit će trajno sačuvani objavom recenziranoga zbornika radova.

Neka obilježavanje ovih velikih jubileja bude poticaj ne samo znanstvenom istraživanju, nego i obnovljenoj svijesti o bogatstvu hrvatske sred-

njovjekovne tradicije, koju su svojim životom i djelovanjem trajno obilježili kraljica Jelena i kralj Zvonimir!

Dobro došli na međunarodni znanstveni skup »Jelena slavna, majka sirota i zaštitnica udovica i Zvonimir, kralj hrvatski«!

Prof. dr. sc. Josip Vrandečić,
predsjednik Književnog kruga Split

Vjekoslav Parać, *Gradnja crkve na Otoku*, 1975

FOREWORD BY THE ORGANISERS

The year 2026 marks two major anniversaries in Croatian history, inviting us to reflect anew on our historical roots and on the place of the Croatian Middle Ages within the broader historical and cultural landscape of Europe. This year marks the 1,050th anniversary of the death of Queen Helen, the distinguished Croatian ruler of the tenth century, and the 950th anniversary of the coronation of King Zvonimir, one of the most prominent rulers of Croatia's native dynasty. To commemorate these anniversaries, the international scholarly conference »Helen the Glorious, Mother of Orphans and Protector of Widows, and Zvonimir, King of Croatia« brings together distinguished scholars from Croatia and abroad with the aim of reassessing the lives, activities, and historical significance of two rulers whose names have become an enduring part of Croatian historical consciousness.

These anniversaries are more than commemorations of events from the distant past. They provide an impetus for contemporary scholarship and for dialogue among disciplines that, together, illuminate the political, ecclesiastical, legal, cultural, and artistic circumstances of the Croatian kingdom in the second half of the tenth and throughout the eleventh century. At the same time, they recall a period in which Croatian state identity was taking shape, relations with the Apostolic See were being strengthened, and a culture was developing that firmly situated Croatia within the shared sphere of European civilisation. These commemorations acquire additional symbolic significance through the anniversary of the earliest known reference to the Church of Our Lady among the Croats, one of the most important sites of Croatia's early medieval ecclesiastical and political heritage.

Among Croatia's medieval monuments, a particularly important place belongs to the funerary inscription of Queen Helen, discovered and reconstructed by Frane Bulić. This exceptional epigraphic monument is of inestimable value to Croatian historiography, as it confirms Helen's position as the wife of King Michael Krešimir II and the mother of King Stephen Držislav, thereby shedding crucial light on the genealogy of Croatia's native dynasty. At the same time, the words describing the queen as »mother of orphans and protector of widows« bear witness to the developed Christian, social, and legal culture of contemporary Croatia, as well as to an ideal of rulership founded upon responsibility towards the most vulnerable members of society.

No less significant is King Zvonimir, whose coronation in Solin in 1076 marked the beginning of a new chapter in Croatian medieval history. His reign was characterised by the consolidation of royal authority, the continuation of ecclesiastical reforms, and close relations with the Apostolic See. During his reign, Croatia affirmed itself as a recognisable political actor within the European West, while the Baška Tablet, in referring to him as the »King of Croatia«, preserves one of the earliest and most important attestations of the Croatian national name in the Croatian language.

The international scholarly conference will take place on 8–9 October 2026 at the Institute of the Croatian Academy of Sciences and Arts in Split, as part of the traditional cultural and scholarly event The Book of the Mediterranean, under the patronage of the Croatian Bishops' Conference. The principal organiser is the Split Literary Circle (*Književni krug Split*), in cooperation with the Faculty of Church History and Cultural Heritage of the Church at the Pontifical Gregorian University in Rome; the Department of History of the Faculty of Humanities and Social Sciences, University of Split; the Department of History of the Faculty of Humanities and Social Sciences, University of Zagreb; the Catholic Faculty of Theology, University of Split; the Centre for Croatian, Venetian and Ottoman Studies, University of Split; the Museum of Croatian Archaeological Monuments in Split; and the Archaeological Museum in Split. The joint involvement of these scholarly, higher-education, and heritage institutions underscores the importance of an interdisciplinary approach to the study of the Croatian Middle Ages and affirms its place within the wider European scholarly community.

The participation of scholars from Croatia and several other European countries—Bosnia and Herzegovina, Germany, France, and Italy—confirms the international character of the conference and a shared interest in exam-

ining Croatia's medieval heritage within a broader European context. The papers and discussions are expected to contribute new scholarly insights, open new avenues of research, and further strengthen international cooperation among historians, archaeologists, art historians, church historians, philologists, and scholars from related disciplines. The scholarly results of the conference will be preserved and disseminated through the publication of a peer-reviewed volume of proceedings.

May the commemoration of these significant anniversaries serve not only as an impetus for further scholarly research, but also as an opportunity to renew our awareness of the richness of Croatia's medieval tradition—a tradition indelibly shaped by the lives and legacies of Queen Helen and King Zvonimir.

We warmly welcome you to the international scholarly conference »Helen the Glorious, Mother of Orphans and Protector of Widows, and Zvonimir, King of Croatia.«

Professor Josip Vrandečić, PhD
President of the Split Literary Circle (*Književni krug Split*)

Međunarodni znanstveni skup
**JELENA SLAVNA, MAJKA SIROTA I ZAŠTITNICA
UDOVICA I ZVONIMIR, KRALJ HRVATSKI**

o 1050. obljetnici smrti kraljice Jelene i
950. obljetnici krunidbe kralja Zvonimira

International Scientific Conference

**JELENA THE GLORIOUS, MOTHER OF ORPHANS AND PRO-
TECTOR OF WIDOWS, AND ZVONIMIR, KING OF THE CROATS**

*on the 1050th Anniversary of the Death of Queen Jelena and
the 950th Anniversary of the Coronation of King Zvonimir*

Split, 8. – 9. listopada 2026. / *Split, 8 and 9 October 2026*

RASPORED IZLAGANJA / PROCEEDINGS

Četvrtak, 8. listopada 2026. / Thursday, 8 October 2026

Zavod za znanstveni i umjetnički rad HAZU u Splitu

Trg braće Radića 7, Split

**9:00 – 9:30 | Svečano otvaranje skupa i pozdravni govori / Ceremonial
Opening and Welcome Addresses**

9:30 – 10:50

**I. KRALJICA JELENA, KRALJICE I KRALJEVSKI SAMOSTANI
/ QUEEN JELENA, QUEENS AND ROYAL MONASTERIES**

**Voditelji / Chairs: Ludwig Steindorff (Kiel) i / and Zdenka Janeković
Roemer (Zagreb)**

9:30 – 9:50 | Zrinka Nikolić Jakus (Zagreb)

Hrvatske kneginje i kraljice u institucionalnom i komparativnom kontekstu
ranog srednjeg vijeka (9. – 11. stoljeće) / *Croatian Princesses and Queens*

in the Institutional and Comparative Context of the Early Middle Ages (9th–11th Centuries)

9:50 – 10:10 | Stéphane Gioanni (Lyon)

Dinastičko pokroviteljstvo i uspon ženskoga redovništva (10. i 11. stoljeće) u Kraljevstvu Dalmacije i Hrvatske: od baštine kraljice Jelene do Libertas Regia opatice Čike u Zadru / *Dynastic Patronage and the Rise of Female Monasticism (10th and 11th Centuries) in the Kingdom of Dalmatia-Croatia: From Queen Elena's Legacy to the Libertas Regia of Abbess Čika in Zadar*

10:10 – 10:30 | Trpimir Vedriš (Zagreb)

Kraljevi i kraljice – opati i opatice: podrijetlo i funkcija kraljevskog samostana u hrvatskom ranom srednjovjekovlju / *Kings and Queens – Abbots and Abbesses: The Origins and Function of the Royal Monastery in the Croatian Early Middle Ages*

10:30 – 10:50 | Rasprava / Discussion

10:50 – 11:10 | Stanka za kavu / Coffee Break

11:10 – 12:30

II. VLADARI, CRKVA I LEGITIMACIJA VLASTI / RULERS, THE CHURCH AND THE LEGITIMATION OF POWER

Voditelji / Chairs: Trpimir Vedriš (Zagreb) i / and Stéphane Gioanni (Lyon)

11:10 – 11:30 | Ivan Bodrožić (Split)

Važnost obraćenja vladara za obraćenje naroda u ranom srednjovjekovlju s naglaskom na hrvatske vladare / *The Importance of the Conversion of Rulers for the Conversion of Peoples in the Early Middle Ages, with Particular Emphasis on Croatian Rulers*

11:30 – 11:50 | Renata Salvarani (Rim / Roma)

Laici, samostani i legitimacija vlasti za pontifikata Grgura VII. / *Laypeople, Monasteries, and the Legitimation of Power during the Pontificate of Gregory VII*

11:50 – 12:10 | Zdenka Janeković Römer (Zagreb)

Dubrovačka crkva u crkvenim i političkim previranjima 11. stoljeća / *The Church of Dubrovnik amid the Ecclesiastical and Political Turmoil of the 11th Century*

12:10 – 12:30 | Rasprava / Discussion

12:30 – 15:00 | Stanka za ručak / Lunch Break

15:00 – 16:20

III. KRALJICA JELENA, SOLIN I ARHEOLOŠKA BAŠTINA / QUEEN JELENA, SOLIN AND THE ARCHAEOLOGICAL HERITAGE

Voditelji / Chairs: Tonija Andrić (Split) i / and Andrea Antonio Verardi (Rim / Roma)

15:00 – 15:20 | Mirjana Matijević Sokol (Zagreb)

Solin kraljevski grad: mauzolej kraljeva i mjesto krunidbe / *Solin, a Royal City: The Mausoleum of Kings and the Coronation Site*

15:20 – 15:40 | Ivan Matijević (Split) i / and Ante Grgić (Split)

Bulićevo otkriće Jelenina sarkofaga u Solinu u kontekstu njegovih arheoloških iskapanja: okolnosti, faze, dinamika / *Bulić's Discovery of Jelena's Sarcophagus in Solin in the Context of His Archaeological Excavations: Circumstances, Phases and Dynamics*

15:40 – 16:00 | Marko Trogrlić (Split)

»Tada Bulić naredi da slave zvona...« Povijesni i simbolički značaj Bulićeva otkrića natpisa sa sarkofaga kraljice Jelene na Gospinu Otoku / *»Then Bulić Ordered the Bells to Ring in Celebration...« The Historical and Symbolic Significance of Bulić's Discovery of the Inscription from Queen Jelena's Sarcophagus on Gospin Otok*

16:00 – 16:20 | Rasprava / Discussion

16:20 – 16:40 | Stanka za kavu / Coffee Break

16:40 – 18:00

IV. SOLINSKO SLAVLJE 1976. I NJEGOVI ODJECI / THE 1976 SOLIN CELEBRATION AND ITS RECEPTION

Voditelji / Chairs: Ivan Bodrožić (Split) i / and Ana Šimić (Split)

16:40 – 17:00 | Josip Dukić (Split) – Ljubo Jernelić (Split)

Solinska proslava 1976. godine u izvješćima Službe državne sigurnosti /
The 1976 Solin Celebration in the Reports of the State Security Service

17:00 – 17:20 | Milenko Krešić (Mostar)

Obilježavanje 1300. obljetnice kršćanstva u Hrvata na području Crkve u Bosni i Hercegovini / *Commemorating the 1300th Anniversary of Christianity among the Croats within the Church in Bosnia and Herzegovina*

17:20 – 17:40 | Frano Bilić (Split)

Medijski odjeci i prosudbe Solinskog slavlja 1976. / *Media Coverage and Assessments of the 1976 Solin Celebration*

17:40 – 18:00 | Rasprava / Discussion

18:00 | Završetak prvoga dana skupa / End of the First Day of the Conference

Petak, 9. listopada 2026. / Friday, 9 October 2026

Zavod za znanstveni i umjetnički rad HAZU u Splitu

Trg braće Radića 7, Split

9:00 – 10:20

**V. ZVONIMIROVO DOBA: PAPINSTVO, CRKVA I KRALJEVSTVO
/ THE AGE OF ZVONIMIR: THE PAPACY, THE CHURCH AND THE
KINGDOM**

**Voditelji / Chairs: Milenko Krešić (Mostar) i / and Mirjana Matijević
Sokol (Zagreb)**

9:00 – 9:20 | Andrea Antonio Verardi (Rim / Roma)

Hrvatsko-papinski odnosi od ranoga do razvijenoga srednjeg vijeka u
kontekstu vladavine kralja Zvonimira / *Le relazioni croato-papali tra Alto
e Pieno Medioevo alla luce del regno di Zvonimir*

9:20 – 9:40 | Ludwig Steindorff (Kiel)

Petar Crni – suvremenik kralja Zvonimira / *Petar Crni – A Contemporary
of King Zvonimir*

9:40 – 10:00 | Ante Jurčević (Split)

Opatija sv. Petra i Mojsija – krunidbena bazilika kralja Zvonimira u kon-
tekstu srednjovjekovne sakralne arhitekture Hrvatskog Kraljevstva / *The
Abbey of St Peter and Moses – King Zvonimir's Coronation Basilica in
the Context of the Medieval Ecclesiastical Architecture of the Croatian
Kingdom*

10:00 – 10:20 | Rasprava / Discussion

10:20 – 10:40 | Stanka za kavu / Coffee Break

10:40 – 13:20

VI. KRALJ ZVONIMIR, BAŠĆANSKA PLOČA I RECEPCIJA HRVATSKIH SREDNJOVJEKOVNIH VLADARA / KING ZVONIMIR, THE BAŠKA TABLET AND THE RECEPTION OF CROATIAN MEDIEVAL RULERS

Voditelji / Chairs: Zrinka Nikolić Jakus (Zagreb) i / and Anđelko Mihanović (Zagreb)

10:40 – 11:00 | Tonija Andrić (Split) i / and Antonela Puž (Split)

Bašćanska ploča – povijesni kontekst i diplomatska analiza / *The Baška Tablet – Historical Context and Diplomatic Analysis*

11:00 – 11:20 | Tomislav Galović (Zagreb)

Kralj Zvonimir i Bašćanska ploča u historiografiji i filologiji, arheologiji i povijesti umjetnosti: pogled u zadnja tri desetljeća / *King Zvonimir and the Baška Tablet in Historiography and Philology, Archaeology and Art History: A Look at the Last Three Decades*

11:20 – 11:40 | Ana Šimić (Split)

Odjeci glagoljaške Legende o smrti kralja Zvonimira u hrvatskoj književnosti / *Echoes of the Glagolitic Legend of the Death of King Zvonimir in Croatian Literature*

11:40 – 12:00 | Stanka za kavu / Coffee Break

12:00 – 13:20

Voditelji / Chairs: Ante Jurčević (Split) i / and Antonela Puž (Split)

12:00 – 12:20 | Hrvoje Gračanin (Zagreb)

Povjesničarsko zamišljanje srednjovjekovnoga kralja i kraljice – kralj Zvonimir i kraljica Jelena u predodžbi hrvatske historiografije dugoga 19. stoljeća / *Historians' Imagining of the Medieval King and Queen – King Zvonimir and Queen Jelena in Croatian Historiography of the Long 19th Century*

12:20 – 12:40 | Josip Vrandečić (Split)

Zvonimirova kruna – temelj hrvatskog državnog prava u politici dalmatinskih pravaša / *Zvonimir's Crown – The Foundation of Croatian State Right in the Politics of the Dalmatian Party of Rights*

12:40 – 13:00 | Anđelko Mihanović (Split)

Kralj Zvonimir i kraljica Jelena u likovnim umjetnostima: povijesno-umjetnička analiza / *King Zvonimir and Queen Jelena in the Visual Arts: An Art-Historical Analysis*

13:00 – 13:20 | Završna rasprava i zatvaranje međunarodnoga znanstvenog skupa / *Final Discussion and Closing of the International Scientific Conference*

Jozo Kljaković, *Zvonimirova prisega*, 1940., freska u crkvi sv. Marka u Zagrebu

SAŽETCI / *ABSTRACTS*

Baščanska ploča

Tonija Andrić i Antonela Puž
Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu

BAŠČANSKA PLOČA – POVIJESNI KONTEKST I DIPLOMATIČKA ANALIZA

Specifične društveno-političke prilike ranog srednjeg vijeka u Istri i na Kvarneru omogućile su brzo širenje glagoljice tim dijelom hrvatskog povijesnog prostora, a napose njezinu afirmaciju u okviru slavenske liturgije. Osim u bogoslužju, glagoljsko je pismo bilo prihvaćeno i u drugim sferama društvenog života, a smatralo se prikladnim čak i za zapisivanje kraljevskih darovnica, o čemu danas najizravnije svjedoči Baščanska ploča – jedan od najvažnijih epigrafičkih spomenika hrvatske pismenosti na kojem je uklesan glagoljički tekst donacijskog sadržaja.

Ovo izlaganje analizira diplomatsku strukturu i stilska obilježja teksta Baščanske ploče, razmatrajući njegov sadržaj u kontekstu razvoja feudalnih odnosa u Hrvatskom Kraljevstvu i prakse narodnih vladara da crkvenim ustanovama darivaju zemljoposjede. Metodološki je usmjereno na unutarnju diplomatsku raščlambu formula od kojih je tekst sročen te na njihovu komparaciju s formom sadržajno sličnih isprava istog razdoblja. Izlaganje ujedno objašnjava šire povijesne okolnosti nastanka Ploče, ističe njezino značenje u pravnom, političkom i kulturnom okviru ranoga srednjovjekovlja te daje neke mogućnosti daljnjih istraživanja.

Ivan Bodrožić

Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Splitu

VAŽNOST OBRAĆENJA VLADARA ZA OBRAĆENJE NARODA U RANOM SREDNJOVJEKOVLJU S NAGLASKOM NA UTJECAJNE ŽENE VLADARICE

U ranosrednjovjekovnoj Europi pokrštavanje pojedinih naroda gotovo je redovito započinjalo obraćenjem njihova vladara – od Klodvigova krštenja oko 496. godine, preko vizigotskoga kralja Rekareda I. i njegova prijelaza s arijanstva na katoličanstvo potvrđenoga na Trećem toledskom saboru (589.), anglosaksonskih kraljeva i Borisa I. Bugarskoga (864.), do Mješka I. Poljskoga (966.) i Vladimira Kijevskoga (988.). Glavna je teza ovog istraživanja da obraćenje vladara nije bilo tek pojedinačni čin pobožnosti, nego politički, pravni i simbolički preduvjet za širu kristijanizaciju zajednice: vladar je novom vjerom legitimirao vlast prema susjedima i crkvenim središtima (Rimu, Bizantu, Franačkoj), stvarao institucionalni okvir (crkve, samostani, biskupije) i svojim autoritetom usmjeravao elitu i puk prema novom kultu.

Na tom se europskom obrascu (*rex fit, gens sequitur* – obrati se vladar, slijedi narod) razmatra hrvatski primjer. Oskudni i proturječni izvori – Konstantin Porfirogenet, *Historia Salonitana* Tome Arhiđakona, papinska pisma i darovnice – otvorili su u historiografiji raspravu između starije »dalmatinske teze« (pokrštavanje u 7. stoljeću) i danas prevladavajuće »franačke teze« koja početke sustavnijega pokrštavanja smješta u kasno 8. i rano 9. stoljeće, u doba franačke ekspanzije. Propituju se koraci kneževa Borne, Mislava i Trpimira u obnovi crkvene organizacije, a poseban se naglasak stavlja na kneza Branimira, čije je pismo pape Ivana VIII. iz 879. godine – s blagoslovom kneza, naroda i zemlje – protumačeno kao svojevrsno međunarodno priznanje kršćanske Hrvatske. Proces se zaokružuje splitskim crkvenim saborima 925. i 928. godine, održanima u doba kralja Tomislava, kojima je uspostavljen samostalan crkveni ustroj hrvatske države.

Posebna se pozornost posvećuje ulozi vladarica, čiji je doprinos obraćenju i kristijanizaciji često imao drukčiju narav od javnoga, pravno-diplomatskog obraćenja vladara. Kršćanske su princeze poput Klotilde Burundske, Berthe od Kenta i Teodolinde Bavarske svojim brakovima unosile novu vjeru u poganske i arijanske dvorove još prije službenoga obraćenja

supruga, dok je kneginja Olga Kijevska osobnim krštenjem u Carigradu pripremila put obraćenju unuka Vladimira. U hrvatskom kontekstu istaknuto mjesto zauzima kraljica Jelena († 976.), supruga Mihajla Krešimira II. i majka Stjepana Držislava: njezine zadužbine u Solinu i nadgrobni natpis koji je slavi kao »majku kraljevstva« i zaštitnicu siročadi i udovica svjedoče o drugom, karitativnom i svakodnevnom vidu učvršćivanja kršćanskih vrijednosti – onome koji nadopunjuje, a djelomično i nastavlja, formalno i političko obraćenje muških vladara.

Zaključno se propituje odnos između brzoga, odozgo vođenoga pokršćavanja vladara i elite te znatno sporije i neujednačene kristijanizacije šire populacije, koja je na hrvatskom prostoru trajala više stoljeća i pokazivala razlike između priobalja, s kontinuitetom kasnoantičkoga kršćanstva, i zaleđa. Hrvatski se primjer tako pokazuje kao ilustrativan, ali i specifičan slučaj općega ranosrednjovjekovnog obrasca po kojemu je obraćenje vladara bilo nužan, no ne i dovoljan uvjet obraćenja naroda – obrazac u kojemu su vladarice, uz vladare, imale vlastitu, premda drukčije dokumentiranu i historiografski dugo zanemarivanu ulogu.

Frano Bilić

Centar za hrvatske mletačke i osmanske studije Sveučilišta u Splitu

MEDIJSKI ODJECI I PROSUDBE SOLINSKOG SLAVLJA 1976.

Medijski odjeci i prosudbe Solinskog slavlja 1976. godine mogu se razumjeti ponajprije kao analiza tadašnjih tiskovina koje su djelovale u ozračju vladajućeg jugoslavenskog komunističkog režima, što je bitno utjecalo na način izvještavanja i interpretacije događaja. Iako je riječ o iznimno velikom vjerskom i nacionalnom okupljanju, na kojem se 12. rujna 1976. na Gospinu otoku u Solinu okupilo oko stotinu tisuća vjernika, brojnih crkvenih velikodostojnika i svećenika, medijski prikazi bili su filtrirani kroz ideološke okvire sustava koji nije bio sklon javnom isticanju religijskog identiteta.

U toj će se analizi posebno istaknuti temeljni naglasci sadržaja tih tiskovina, kao i njihove prosudbe o samom slavlju, njegovu značenju i dosezima. S jedne strane, pojedini su mediji umanjivali religijsku dimenziju događaja, stavljajući naglasak na kulturno-povijesni aspekt jubileja, poput obilježavanja tisućite obljetnice crkve Gospe od Otoka i 1300 godina kršćanstva među Hrvatima. S druge strane, crkveni i vjerski tisak, osobito »Glas Koncila«, otvorenije je isticao duhovnu, identitetsku i zajedničarsku dimenziju slavlja, naglašavajući njegovu važnost za hrvatski narod u cjelini.

Prosudbe o slavlju u medijima stoga variraju između suzdržanih, ideološki obojenih prikaza i afirmativnih, sadržajno bogatih interpretacija koje naglašavaju duboku povezanost vjere, povijesti i hrvatskog nacionalnog identiteta. Upravo ta razlika u pristupima čini temelj za razumijevanje medijskih odjeka Solinskoga slavlja i njegovih stvarnih društvenih i kulturnih dosega.

Tomislav Galović

Odsjek za povijest Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu

**KRALJ ZVONIMIR I BAŠČANSKA PLOČA U HISTORIOGRAFIJI
I FILOLOGIJI, ARHEOLOGIJI I POVIJESTI UMJETNOSTI: POGLED
U ZADNJA TRI DESETLJEĆA**

Sa svojih 13 redaka teksta i gotovo 100 riječi na hrvatskostaroslaven-skom jeziku i glagoljici, Baščanska ploča iz 11./12. stoljeća (oko 1100. godine), zauzima istaknuto mjesto u korpusu starohrvatske spomeničke baštine. U crkvi nekadašnje benediktinske opatije sv. Lucije, u današnjem selu Jurandvoru u blizini Baške na otoku Krku, sve do 1934. godine nalazio se ovaj najznačajniji i ujedno najopsežniji hrvatski epigrafski glagoljički spomenik, a od tada u Zagrebu, danas u palači Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti. Iako nije najstariji uklesani glagoljički tekst na našim prostorima, on je svakako najvažniji za nacionalnu kulturu i političku povijest jer se prvi put na hrvatskom jeziku navodi riječ, pridjev *hrvatski* uz ime jednoga hrvatskog vladara – kralja Zvonimira (1076. – 1089.): *ZbVbNIMIRb KRALb HRbVATbSKbI*. Svojim sadržajem i uopće značenjem u povijesti, jeziku i kulturi hrvatskoga naroda zauzima istaknuto i nadasve važno mjesto. U literaturi je stoga nazivana »dragim kamenom« (Stjepan Ivšić) hrvatskoga jezika i književnosti te »krsnim listom« (Stjepan Damjanović) hrvatske kulture, ali i kao »Zvonimirova ploča« ili »Kraljevska ploča«. Od sredine 19. stoljeća, kada je otkrivena za znanstvenu javnost, zaokuplja pozornost istraživača različitih profila i znanstvenih usmjerenja, ali i običnih ljudi.

Baščanska ploča sažeti je izričaj darovnice hrvatskoga kralja Dmi-tra Zvonimira koji je u svoje doba (*[Vb] DNI SVOĖ*) poklonio određeno zemljište benediktincima glagoljašima samostana sv. Lucije (*Vb SVETUJu LUCIJu*) kod Baške, na kojem je upravo ta crkva podignuta. Prvotna crkva izgrađena je u 12. stoljeću, da bi potom doživjela pregradnje i dogradnje. Početkom 14. stoljeća u njoj gotovo više i nema benediktinaca. U izlaganju ćemo iznijeti što je sve izrečeno i napisano o kralju Zvonimiru i o Baščanskoj ploči unazad zadnja tri desetljeća – točnije rečeno, nakon arheoloških istraživanja samostanskog kompleksa sredinom 90-ih godina prošlog stoljeća i održavanja znanstvenoga skupa »900 godina Baščanske ploče« (Baška, 18. – 19. svibnja 2000.) pa sve do danas, i to iz perspektive historiografije i filologije, arheologije i povijesti umjetnosti.

Stéphane Gioanni
Professeur à l'Université Lumière-Lyon 2

DYNASTIC PATRONAGE AND THE RISE OF FEMALE
MONASTICISM (10TH AND 11TH CENTURIES) IN THE KINGDOM
OF DALMATIA–CROATIA: FROM QUEEN ELENA'S LEGACY TO
THE LIBERTAS REGIA OF ABBESS ČIKA IN ZADAR

In the context of the commemorations of the 1050th anniversary of Queen Elena's death and the 950th anniversary of King Zvonimir's coronation, this paper analyzes the mechanisms of support provided by the Croatian dynasty to the rise of female religious communities. Queen Elena's epitaph, describing her as the »protectress of widows«, foreshadows the role the Croatian court would play in the 11th century to stabilize the status of aristocratic women and encourage the foundation of female monastic communities.

The study focuses on the foundation, in 1066, of the St. Mary's Monastery in Zadar by Abbess Čika, a member of the powerful Madii family. Despite the insecurity following her husband's murder, Čika benefited from the »royal liberty« (*libertas regia*) granted by King Krešimir IV, as well as significant land donations.

We will present a little-known document: the *Versi de sancta Maria*, a Marian hymn known from a single manuscript written in Dalmatian Beneventan script, which may be the prayer book of the abbess of St. Mary of Zadar, now preserved in Budapest (Hungarian Academy of Sciences, MS K 364, 11th century). The analysis of this personal lament (*ego misera*) reveals how the cult of the Virgin served as a spiritual foundation for the affirmation of female authority. In conclusion, we will demonstrate that these foundations, protected by Croatian rulers until the reign of Zvonimir, enabled the emergence of a genuine network of female power and autonomy within the kingdom, placed under the protection of the cult of the Virgin Mary.

Mrvoje Gračanin

Odsjek za povijest Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu

POVJESNIČARSKO ZAMIŠLJANJE SREDNJOVJEKOVNOGA
KRALJA I KRALJICE – KRALJ ZVONIMIR I KRALJICA JELENA
U PREDODŽBI HRVATSKE HISTORIOGRAFIJE DUGOGA
19. STOLJEĆA

U izlaganju analizirat će se načini na koje je hrvatska historiografija dugoga 19. stoljeća zamišljala, interpretirala i narativno oblikovala likove kralja Zvonimira i kraljice Jelene, supruge Mihaela Krešimira II., u rasponu od početka modernoga historiografskog pisanja do formiranja nacionalne povijesne sinteze uoči Prvoga svjetskog rata. Analitički luk započinje s djelom Josipa Mikoczyja, *Otiorum Croatiae liber unus* (1806.), jednim od prvih pokušaja sustavnoga prikaza hrvatske srednjovjekovne povijesti, te završava Šišićevom *Geschichte der Kroaten. Erster Teil (bis 1102)* (1917.), monumentalnom sintezom koja je uvelike odredila kasniji znanstveni kanon.

U središtu je istraživanja pitanje kako su povjesničari konstruirali svoje narative o Zvonimiru i Jeleni: koje su izvore smatrali relevantnima, kakve su argumentacijske strategije primjenjivali, koje su informacije uključivali ili isključivali, te kako su se njihove interpretacije uklapale u šire idejne okvire epohe – od ranoromantičarskih koncepata nacionalne povijesti, preko ilirskoga i jugoslavenskoga diskursa, do pozitivističke metodologije kasnoga 19. stoljeća. Posebna će se pozornost posvetiti predodžbama kraljevske vlasti, moralnim i političkim karakterizacijama vladara, te mjestu koje Zvonimir i Jelena zauzimaju u nacionalnom narativu. Usporednom analizom ključnih autora nastojat će se pokazati kako se tijekom dugoga 19. stoljeća postupno oblikovala stabilna historiografska slika o oboma vladarima – slika koja je istodobno odraz dostupnih izvora i rezultat idejnih potreba vremena. Izlaganjem se tako želi pridonijeti boljem razumijevanju historiografskih procesa koji su oblikovali modernu percepciju hrvatskoga ranog srednjeg vijeka te otvoriti prostor za kritičko preispitivanje narativnih i interpretativnih obrazaca koji su se održali sve do suvremene historiografije.

Zdenka Janeković Römer

Zavod za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku

*IN CAPITE ET IN MEMBRIS: DUBROVAČKA NADBISKUPIJA
U CRKVENIM REFORMAMA 11. STOLJEĆA*

Dubrovnik je u 10. i 11. stoljeću ulazio u sferu aktivne papinske politike reforme Crkve i širenja jurisdikcije Rima na istočnoj obali Jadrana, kao graničnog područja prema zemljama podložnima crkvenoj jurisdikciji Carigrada. U tom je pogledu Dubrovnik bio u drugačijoj situaciji od ostalih dalmatinskih gradova koji su bili snažno povezani s Hrvatskom Kneževinom i Kraljevstvom. Pape su se još od 9. stoljeća u svojoj politici prema Dalmaciji snažno oslanjali na hrvatske vladare, knezove i kraljeve, uz, dakako, Splitsku metropoliju i druge biskupije. U Dubrovniku se papinstvo oslanjalo prvenstveno na crkvene dostojanstvenike, reformu Crkve i djelovanje benediktinaca. Dubrovnik je dulje od ostalih gradova u Dalmaciji formalno priznavao udaljenu i slabo prisutnu političku vlast iz Carigrada. Zbog odvojenosti crkvene i civilne vlasti, tim je bilo važnije što čvršće vezati dubrovačku Crkvu uz Rim.

Crkvene reforme u Dubrovniku vezane su i uz nekoliko drugih čimbenika. Papinske reformatorske težnje ondje su se povezale s posebnim položajem biskupa, utemeljenom još u Justinijanovu zakoniku. U 11. stoljeću nadbiskup je bio predstavnik pa i vođa grada, djelatan na gotovo svim razinama javnog života. Nadalje, tada je već primjetan proces samoorganiziranja građana, čime je počeo postupak oblikovanja gradske samouprave, komune. Gradska zajednica okupljala se oko nadbiskupa, pripadnika elite i zajedno s njime oblikovala društvo kao *Respublica Christiana*, zajednicu crkveno čvrsto povezanu s Rimom, a time i Zapadom. Ti su se procesi očitovali i u izboru glavnih gradskih kultova pod utjecajem Rima, a posebno Sv. Petra, Sv. Stjepana Prvomučenika i novog kulta Sv. Vlaha koji je postao stožerno mjesto identifikacije gradske komune Dubrovnika.

* Istraživanje za ovo izlaganje poduprla je HRZZ, u okviru projekta Pluralitet aktera u Dubrovačkoj Republici: politika i društvo, institucije i praksa (PLURACTA), IP-2022-10-4560.

Ante Jurčević
Arheološki muzej u Splitu

**OPATIJA SV. PETRA I MOJSIJA – KRUNIDBENA BAZILIKA KRALJA
ZVONIMIRA U KONTEKSTU SREDNJOVJEKOVNE SAKRALNE
ARHITEKTURE HRVATSKOG KRALJEVSTVA**

Opatija sv. Petra i Mojsija u Solinu jedan je od ključnih spomenika za razumijevanje crkvenoga, graditeljskog i političkog razvoja Hrvatskoga Kraljevstva u 11. stoljeću. Trobrodna bazilika, podignuta unutar ostataka starijega ranokršćanskog kompleksa, pripadala je benediktinskoj opatiji povezanoj s hrvatskim vladarskim krugom. Njezino posebno povijesno značenje potvrđuje krunidba Dmitra Zvonimira za kralja Hrvatske i Dalmacije 1076. godine.

Arhitektonski ostaci bazilike i kameni crkveni namještaj omogućuju sagledavanje Sv. Petra i Mojsija u kontekstu srodne ranoromaničke arhitekture koja se tijekom 11. stoljeća razvija na prostoru Hrvatskoga Kraljevstva. Arheološka građa te sačuvana arhivska, fotografska i terenska dokumentacija pružaju osnovu za razmatranje graditeljskog razvoja kompleksa, organizacije liturgijskog prostora i njegova položaja unutar starohrvatskoga Solina.

Razvoj opatije potrebno je promatrati i u kontekstu crkvenih reformi 11. stoljeća, širenja i jačanja benediktinskoga reda te povezivanja hrvatskoga crkvenog prostora s reformnim strujanjima zapadne Crkve. Usporedba sa srodnim crkvenim i samostanskim kompleksima upućuje na mjesto sv. Petra i Mojsija unutar širih promjena u arhitekturi, liturgiji i crkvenoj organizaciji Hrvatskoga Kraljevstva u drugoj polovini 11. stoljeća.

Milenko Krešić

Katolički bogoslovni fakultet Univerziteta u Sarajevu

**DESETLJEĆE JUBILEJA NA PODRUČJU CRKVE
U BOSNI I HERCEGOVINI (1975. – 1984.)**

Na području Crkve u Bosni i Hercegovini, kao i u Republici Hrvatskoj, počevši od 1975. do 1984. proslavljeno je više jubileja u sklopu velike obljetnice Trinaest stoljeća kršćanstva u Hrvata. Proslavljen je jubilej 1000. obljetnice Gospina prasnvetišta u Solinu u spomen na crkvu posvećenu B. D. M. koju je dala sagraditi kraljica Jelena. Ova godina ujedno se slavila i kao Hrvatska marijanska godina (1975. – 1976.) u kojoj se dogodila beatifikacija bl. Leopolda Mandića, što je bio povod Crkvi u Hrvata da organizira hrvatsko nacionalno hodočašće u Rim. Slavlje jubileja nastavljeno je 1978. sa 900. obljetnicom Gospine crkve u Biskupiji kod Knina koju je dao sagraditi kralj Zvonimir, te 1979. s Branimirovom godinom prigodom koje je obilježena 1100. obljetnica životne povezanosti hrvatskog naroda s Petrovim nasljednikom. Program Branimirove godine nastavljen je i 1980. slavljem jubileja 1500. obljetnice rođenja sv. Benedikta – Benediktova godina. Slavlje velikih jubileja na području Crkve u Hrvata završeno je Euharistijskim kongresom 1984. u Mariji Bistrici.

Crkva na području Bosne i Hercegovine sudjelovala je u slavlju navedenih jubileja te proslavila još dva vlastita: 1981. – 1982. proslavljen je jubilej 100. obljetnice uspostave redovite biskupske hijerarhije u Bosni i Hercegovini s kojim je bilo povezano slavlje 800. obljetnice smrti sv. Franje te 1984. godine 1000. obljetnica osnutka Trebinjske biskupije. U izlaganju autor će nastojati iznijeti na koji su način proslavljeni gore spomenuti jubileji na području Bosne i Hercegovine, kakvog su odjeka imali u javnosti i na koji su ih način pratile ondašnje komunističke vlasti.

Ivan Matijević – Ante Grgić
Odsjek za povijest Filozofskog fakulteta u Splitu

**BULIĆEVO OTKRIĆE JELENINA SARKOFAGA U SOLINU
U KONTEKSTU NJEGOVIH ARHEOLOŠKIH ISKAPANJA:
OKOLNOSTI, FAZE, DINAMIKA**

Otkriće sarkofaga kraljice Jelene u Solinu 1898. godine ubraja se među najznačajnije nalaze hrvatske ranosrednjovjekovne arheologije te predstavlja vrhunac dugogodišnjega istraživačkog rada don Frane Bulića. Iskopavanja na lokalitetu Gospin otok započela su nakon slučajnog otkrića arhitektonskih ostataka tijekom građevinskih radova, a ubrzo su prerasla u sustavna arheološka istraživanja pod Bulićevim vodstvom. Tijekom istraživanja otkriveni su ostaci starohrvatske crkve i brojni ulomci razbijenoga kamenog sarkofaga, čijom je rekonstrukcijom i analizom natpisa Bulić dokazao da pripada kraljici Jeleni, supruzi kralja Mihajla Krešimira II. i majci kralja Stjepana Držislava. Nalaz je omogućio sigurniju interpretaciju lokaliteta kao prostora povezanoga s mauzolejom hrvatske vladarske dinastije te je imao trajan utjecaj na proučavanje hrvatske ranosrednjovjekovne povijesti. U izlaganju će se analizirati okolnosti otkrića, faze i dinamika istraživanja koja su dovela do identifikacije sarkofaga, pri čemu će se posebna pozornost posvetiti širem kontekstu Bulićevih arheoloških kampanja koje su prethodile iskapanjima u Solinu. Time će se nastojati rasvijetliti kontinuitet njegova istraživačkog djelovanja i metodološki pristup koji je oblikovao razvoj hrvatske arheologije na prijelazu iz 19. u 20. stoljeće.

Mirjana Matijević Sokol
Hrvatsko katoličko sveučilište Zagreb

SOLIN KRALJEVSKI GRAD: MAUZOLEJ KRALJEVA I MJESTO KRUNIDBE

Izvan gradskih bedema odnosno urbanog areala antičke Salone, u ranom srednjem vijeku nastalo je novo središte srednjovjekovne hrvatske države. Nakon Nina i Knina gdje je u 9. st. bilo sjedište hrvatskih vladara, uspostavlja se poslije višestoljetnog prekida salonitanska/splitska metropolija u Dioklecijanovoj palači / Splitu gdje su prenesene i moći sv. Dujma iz salonitanskog cemeterija poznatog danas kao Manastirine. Metropolitansko središte s tradicijom antičke Salone sigurno je imalo utjecaja na stvaranje novog kraljevskog središta, grada na njezinu obodu, današnjeg Solina. Crkveni sabori iz 925. i 928. godine, održani u Splitu, premostili su vremenski prekid dalmatinske ranokršćanske crkvene organizacije i kao takav, grad koji se rađa iz Palače, logično, postaje nova okosnica koja ukazuje na međusobnu uvjetovanost crkvene i svjetovne vlasti. Svjedoče to različiti spomenici na širem salonitanskom području. Iako nisu istraženi svi lokaliteti koji su oko Salone locirani i koji predstavljaju »dolinu hrvatskih kraljeva«, dva su ostala – što u tragovima u prostoru, što u različitim spisima – kao krunski dokazi iznesene teze.

Neposredno po osnivanju splitske metropolije, kraljica Jelena, žena Mihajla Krešimira i majka Stjepana Držislava, podiže na Otoku u današnjem Solinu mauzolej hrvatskih kraljeva. Dok don Frane Bulić nije pronašao njezin epitaf s datumom smrti i spomenom nje kao supruge jednoga kralja i majke drugoga, po navodima Tome Arhiđakona ona je bila »neka kraljica Jelena« (*quedam Helena regina*). Tomin podatak bio je glavni poticaj za arheološko istraživanje na Otoku koje je urodilo plodom. Osim egzaktnih elemenata datacije i zbog toga mogućnosti uspostave genealogije hrvatske vladarske dinastije, osobito su odjekivali atributi koji su kraljici Jeleni na epitaflu pripisani: majka siročadi i zaštitnica udovica.

Možda ipak ne bi don Frane Bulić istraživao lokalitet na Otoku da ga nisu potaknule riječi Tome Arhiđakona, jer on kraljicu Jelenu spominje u ulomku *Salonitanske povijesti* koja je dovodi u vezu s kraljem Zvonimirom. Kako Toma sastavlja svoje djelo prema dostupnoj mu dokumentaciji, tako je i ovaj tekst o kraljici Jeleni sažetak jedne, danas prerađene isprave kralja Zvonimira.

Kao što je kraljica Jelena majka siročadi i zaštitnica udovica, poznata Zvonimirova tzv. zavjernica iz 1076. godine, sastavljena pri krunidbi u Solinu u crkvi sv. Petra i Mojsija, sadrži, uz ostale obveze jednoga kralja, i one da će se brinuti za marginalne osobe, siročad i udovice.

Dakle, u današnjem Solinu, uz rijeku Jadro, »hrvatski Jordan«, ostaci su – ali samo ostaci – mauzoleja hrvatskih kraljeva i krunidbena bazilika kralja Zvonimira.

Hoće li obilježavanje ovih obljetnica: 1050 godina od smrti jedne hrvatske kraljice i 950 godina od posvjedočene krunidbe kralja Zvonimira, koji dobiva i ime Demetrije, biti poziv za pomoć ovim spomenicima hrvatske ranosrednjovjekovne državnosti i identiteta?

Zavjerenica kralja Zvonimira papi Grguru VII., Collectio canonum, Vatikanska knjižnica

Anđelko Mihanović

Odsjek za povijest umjetnosti Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Splitu

KRALJ ZVONIMIR I KRALJICA JELENA U LIKOVNIM UMJETNOSTIMA: POVIJESNO-UMJETNIČKA ANALIZA

U izlaganju se donosi povijesno-umjetnička analiza prikaza kralja Zvonimira i kraljice Jelene u umjetničkim djelima, s naglaskom na umjetnička djela nastala u 20. i 21. stoljeću.

Rad obuhvaća pregled dosadašnje znanstvene literature o temi, nadograđujući je istraživanjem povijesno-umjetničkom metodologijom: ikonografskom i ikonološkom analizom, formalnom stilskom analizom.

U radu se mapiraju prikazi Zvonimira i Jelene na različitim lokalitetima. Na temelju terenskog istraživanja donose se podaci o sadašnjem stanju umjetnina i pronađeni arhivski podaci.

Također, na temelju povijesno-umjetničke komparativne metode donose se usporedbe s drugim radovima umjetnika koji su radili u ovom radu analizirane prikaze Zvonimira i Jelene.

A. Guberina, *Hrvatski kralj Dmitar Zvonimir*, 2009., Trg Oluje u Kninu

Zrinka Nikolić Jakus

Odsjek za povijest Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu

**HRVATSKE KNEGINJE I KRALJICE U INSTITUCIONALNOM
I KOMPARATIVNOM KONTEKSTU RANOG SREDNJEG VIJEKA
(9. – 11. STOLJEĆE)**

Cilj je ovoga izlaganja, uzimajući u obzir sve dostupne izvore, komparativnom metodom istražiti u kojoj su mjeri položaj i uloga supruga vladara u ranosrednjovjekovnoj Hrvatskoj (9. – 11. st.) pratili opće europske i regionalne obrasce transformacije ženske vlasti. Raščlanjuju se ključni aspekti ženskog djelovanja na dvoru: podupiranje kršćanstva, upravljanje dvorskim kućanstvom, diplomatsko-mirotvorno posredovanje, pravna zaštita marginaliziranih skupina te očuvanje obiteljske memorije kroz pismenost i fundaciju samostana. Kroz usporedbu s europskim primjerima, istraživanje pokazuje u kojoj je mjeri hrvatski prostor integrirao suvremene europske koncepte o kraljičinoj/kneginjinoj ulozi kao nužnom jamcu dinastičkog legitimiteta i institucionalne stabilnosti.

I. Mirković, *Kraljica Jelena*, 1975.

Renata Salvarani
Università Europea di Roma

LAYPEOPLE, MONASTERIES, AND THE LEGITIMATION OF POWER DURING THE PONTIFICATE OF GREGORY VII

The complex pontificate of Gregory VII had diverse repercussions across the different regions of the Christian oikoumene. Secular powers, rulers, and local lords entered into relationships of alliance or opposition with the Pope, within a context marked by conflicts and violence. The conception of the two universal powers articulated in the *Dictatus Papae*, together with the programme of Church reform, interacted with a plurality of subjects, often producing unforeseen and unintended outcomes whose significance would become apparent in the following decades.

The foundation—or reform—of monasteries contributed to the creation of a network of territorial points of reference for the implementation of the Reform and for the affirmation of the role of the successor of Peter.

In the Italian peninsula, Countess Matilda of Tuscany played a prominent role. On the Italian peninsula, Countess Matilda of Canossa played a leading role, partly due to her control of large abbeys and fortresses situated at strategic points in the Apennines.

Within a unified vision of the Mediterranean, the Adriatic basin would have been of key importance and appeared destined to acquire a key strategic importance, not least in relation to Byzantium. The Normans acted as a countervailing force, capable of reshaping territorial configurations and influencing the Roman Church's strategic orientations.

It was against this backdrop that Croatia began to emerge as a political actor.

Ludwig Steindorff
Historisches Seminar
Christian-Albrechts-Universität Kiel

PETAR CRNI – SUVREMENIK KRALJA ZVONIMIRA

Vjerojatno ne postoji nijedna druga ličnost s istočne jadranske obale iz doba kralja Zvonimira o kojoj znamo toliko koliko o Petru Crnom, cijem njenom građaninu Splita – a to je ponajviše zahvaljujući njegovim zapisima sačuvanima u *Supetarskom kartularu*. Ti nam zapisi omogućuju da pratimo kako je stjecao zemlju, kako je osnovao samostan i dao sagraditi crkvu koja je posvećena 11. listopada 1080. g., s kim je održavao poslovne odnose i koje je dostojanstvenike susreo: među njima je bio i kralj Zvonimir kojem se Petar obratio u vezi sa zemljišnim sporom.

Očuvani natpis na Petrovu sarkofagu podsjeća na vrijednosti prema kojima je živio. U njegovoj životnoj priči susrećemo, s jedne strane, pojedinačnu sudbinu, a s druge, Petrovi postupci na izvrstan način odražavaju općeprihvaćene društvene i vjerske prakse koje su u to vrijeme povezivale hrvatsko zaleđe s drevnim dalmatinskim gradovima.

Ana Šimić

Institut za hrvatski jezik u Zagrebu

ODJECI GLAGOLJAŠKE LEGENDE O SMRTI KRALJA ZVONIMIRA U HRVATSKOJ KNJIŽEVNOSTI

Legenda o smrti kralja Zvonimira jedan je od antologijskih tekstova hrvatske pisane kulture, koji se u kolektivnom pamćenju hrvatskoga naroda zadržao sve do danas. Sadržajno predstavlja dramatičan završetak *Hrvatske kronike*, u kojem Hrvati ubijaju vlastitoga kralja, a kralj proklinje vlastiti narod.

Najstarija sačuvana hrvatska inačica legende ona je iz latiničnoga prijepisa *Hrvatske kronike* Jerolima Kaletića iz 1546. godine. Kaletićev je predložak bio ispisan tzv. *hrvackim pismom* (najizglednije hrvatska ćirilica), a u rukama ga je imao i Marko Marulić kad je za međunarodnu publiku preveo *Hrvatsku kroniku* na latinski jezik (1510.).

Glagoljašku provenijenciju *Legende o smrti kralja Zvonimira* i *Hrvatske kronike* uopće, promišljali su u odnosu na pismo predloška, sastavljača, fabularnu okosnicu i duhovni okvir povjesničari Benedikta Zelić Bućan i Mladen Ančić te filolozi Eduard Hercigonja, Radoslav Katičić, Josip Bratulić i dr.

Kao jedan od istaknutijih vladara iz vremena narodne dinastije, Zvonimir je (nakon Tomislava) kralj kojega su književnici najviše birali za predmet svoje obrade. Cilj je ovoga rada istražiti kako je u njihovim djelima obrađena Zvonimirova smrt, tj. ispitati računaju li književnici na *Legendu o smrti kralja Zvonimira*, koja je i sama ponajprije književni tekst, ili na prevladavajuće historiografsko mišljenje da je kralj preminuo prirodnom smrću. Ispitat će se i mogući postupci reinterpretacije slavne legende, koja u svojoj biti donosi poučnu priču u kojoj se nisu proslavili ni narod ni njegova vlast.

Marko Trogrlić

Odsjek za povijest Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Splitu

»TADA BULIĆ NAREDI DA SLAVE ZVONA...«
POVIJESNI I SIMBOLIČKI ZNAČAJ BULIĆEVA OTKRIĆA NATPISA
SA SARKOFAGA KRALJICE JELENE NA GOSPINU OTOKU

Referat na temu »Tada Bulić naredi da slave zvona...« obrađuje povijesni i simbolički značaj događaja otkrića natpisa sa sarkofaga kraljice Jelene, ističući osobito ulogu don Frane Bulića kao važnog hrvatskog arheologa, svećenika i čuvara naše kulturne baštine. Njegova odluka da zazvone zvona označava trenutak ponosa, radosti i nacionalne svijesti, povezan s otkrićima i očuvanjem naše starokršćanske i starohrvatske baštine, osobito u Solinu. U radu se naglašavaju odjeci spomenutog događaja te se pokazuje kako taj čin nadilazi običan događaj te postaje snažan simbol buđenja identiteta, vjere i povijesne svijesti hrvatskog naroda.

Epitaf sa sarkofaga kraljice Jelene, MHAS

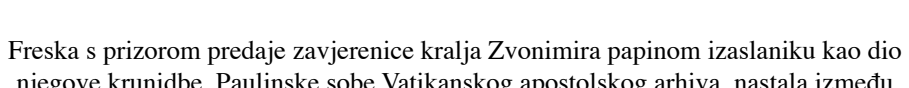
Trpimir Vedriš

Odsjek za povijest Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu

**KRALJEVI, KRALJICE – OPATI I OPATICE: PODRIJETLO I
FUNKCIJA KRALJEVSKOG SAMOSTANA U HRVATSKOM RANOM
SREDNJOVJEKOVLJU**

Od Trpimirove darovnice do Zvonimirove zavjernice, u rasponu od ranog 9. do kraja 11. stoljeća hrvatski su vladari, kako svjedoče brojne darovnice, ali i bogata epigrafska građa, sudjelovali u osnivanju crkava i samostana. Uz brojne studije o raznim aspektima tih darovanja, može se reći da odnos svjetovnih moćnika prema crkvenim zadužbinama u hrvatskoj historiografiji tek očekuje cjelovito vrednovanje. Naime, u svjetlu tradicionalne europske historiografije »sustav vlasničkih crkava« (*Eigenkirchenwesen*) dugo se smatrao (osobito zaslugom Ulricha Stutza i drugih njemačkih povjesničara) karakterističnom germanskom institucijom. Novija hrvatska historiografija u svjetlu obnovljenog vrednovanja karolinške, odnosno franačke uloge u oblikovanju »institucija i oblika društvenog djelovanja« (M. Ančić) odnosno hipoteze o »oponašanju Carstva« od strane ranih hrvatskih elita (I. Majnarić), tu pretpostavku, kako se čini, potvrđuje. No, autoritativna studija Susan Wood (*The Proprietary Church in the Medieval West*) dopušta poći i korak dalje. Naime, u svjetlu njezinih opažanja (nije postojao jedinstveni »sustav privatnih crkava«, a prava utemeljitelja takvih crkava razlikovala su se od područja do područja) moguće je s obnovljenom osjetljivošću za povijesni kontekst u raspravu vratiti pitanje ovlasti mjesnih biskupa odnosno modaliteta odnosno utemeljitelja (vlasnika), biskupa i mjesne zajednice. Pritom, hrvatsko-dalmatinski primjeri osobito su zanimljivi zbog nekoliko čimbenika: supostojanja franačkih običaja u ranosrednjovjekovnoj Hrvatskoj Kneževini i preživljavanja kasnoantičke (i rano-bizantske) tradicije u dalmatinskim gradovima te specifičnog odnosa hrvatskih vladara s papinstvom kao glavnim nositeljem crkvene obnove u 11. st. Osobito crkveni reformatori povezani s Grgurom VII. bili su vrlo kritični prema običaju da svjetovnjaci postavljaju crkvene službenike te je velik dio onoga što poznajemo kao »borba protiv laičke investiture« borba oko definiranja nasljeđa vlasničkih crkava.

Ukratko, ranosrednjovjekovno Hrvatsko-dalmatinsko kraljevstvo može se opisati kao područje susreta, a kako se čini, u 11. stoljeću i ispreplitanja barem dviju tradicija. Na tom tragu svrha je izlaganja, u svjetlu recentne

Andrea Antonio Verardi
Pantificio Università Gregoriana, Roma

LE RELAZIONI CROATO-PAPALI TRA ALTO E PIENO MEDIOEVO ALLA LUCE DEL REGNO DI ZVONIMIR I.

La storia istituzionale ed ecclesiale dell'area croato-dalmata è caratterizzata da una profonda stratificazione e da una complessa evoluzione. Le dinamiche che interessarono il Papato tra l'VIII e l'XI secolo ebbero importanti ricadute sugli assetti politici e religiosi di questa regione, inserita storicamente come spazio di frontiera tra la giurisdizione della Chiesa di Roma e quella del Patriarcato di Costantinopoli. L'attenzione dei pontefici verso questo scacchiere – da Zaccaria a Giovanni X, fino a giungere a Gregorio VII – è ampiamente documentata dalle fonti.

Il culmine di questo progressivo avvicinamento si concretizzò il 9 ottobre 1076 con l'incoronazione di Zvonimir a sovrano di Croazia, celebrata a seguito del suo formale giuramento di vassallaggio alla Santa Sede. L'elevazione del sovrano croato rispondeva in modo paradigmatico all'esigenza del Papato riformatore di rivendicare le proprie prerogative giurisdizionali sull'area. Tale mossa si poneva in aperta concorrenza con l'autorità imperiale, la quale – a partire dalla dinastia sassone – aveva legittimato la propria egemonia ammantandola di un ruolo missionario e civilizzatore verso i territori slavi e l'Europa orientale.

Per la sua forte valenza politica, il «caso croato» ebbe una vasta eco negli ambienti della Curia romana: il giuramento del re fu infatti accuratamente tramandato – parallelamente a coeva documentazione boema – al fine di strutturare una nuova geo-ecclesiologia papale in grado di arginare e ridimensionare l'orizzonte universalistico imperiale. Sul versante croato-dalmata, inoltre, questo evento epocale innescò un profondo processo di rilettura storiografica e memoriale delle precedenti relazioni tra la Croazia e la Sede Apostolica.

Alla luce di tali premesse, il presente contributo intende rileggere il rapporto tra Papato e Regno di Croazia assumendo l'incoronazione di Zvonimir come principale snodo ermeneutico. Attraverso l'analisi incrociata della documentazione pontificia e delle fonti narrative e diplomatiche locali, la ricerca si propone di dimostrare come l'atto del 1076 abbia rappresentato, tra l'XI e il XIII secolo, la chiave di volta per l'interpretazione di queste relazioni e per la definizione dell'identità politica ed ecclesiale dello spazio croato nel più ampio contesto europeo.

Josip Vrandečić

Odsjek za povijest Filozofskog fakulteta u Splitu

**ZVONIMIROVA KRUNA – TEMELJ HRVATSKOG DRŽAVNOG
PRAVA U POLITICI DALMATINSKIH PRAVAŠA**

U izlaganju će se obraditi mjesto i značenje ideje Zvonimirove krune u oblikovanju državnopravne koncepcije dalmatinskih pravaša potkraj 19. stoljeća. U političkim okolnostima obilježenima postupnim slabljenjem autonomaštva, krizom i diferencijacijom dalmatinskoga narodnjaštva te jačanjem pravaške političke opcije, pitanje državnopravnog položaja Dalmacije dobivalo je sve veće značenje. Naslanjajući se na nauk Ante Starčevića i ideju hrvatskoga povijesnog državnog prava, dalmatinski su pravaši zastupali političko i državnopravno jedinstvo Dalmacije s ostalim hrvatskim zemljama, suprotstavljajući ga postojećoj dualističkoj podjeli Austro-Ugarske Monarhije. U tom je kontekstu Zvonimirova kruna predstavljala simbol kontinuiteta i cjelovitosti hrvatske državnosti te povijesno uporište zahtjeva za ujedinjenjem hrvatskih zemalja.

U radu će se analizirati način na koji su dalmatinski pravaši srednjovjekovnu hrvatsku državnu tradiciju pretvarali u argument suvremene političke borbe, s posebnim osvrtom na odnos pravaštva prema narodnjaštvu, autonomaštvu i habsburškom državnopravnom okviru.

Celestin Medović, *Zaruke hrvatskog kralja Zvonimira*, prije 1920.,
Hrvatski institut za povijest u Zagrebu

SADRŽAJ

Uvodno slovo organizatora	5
<i>Foreword by the Organisers</i>	8
Raspored izlaganja / <i>Proceedings</i>	11

SAŽETCI / ABSTRACTS

Tonija Andrić i Antonela Puž: Baščanska ploča – povijesni kontekst i diplomatska analiza	21
Ivan Bodrožić: Važnost obraćenja vladara za obraćenje naroda u ranom srednjovjekovlju s naglaskom na utjecajne žene vladarice	22
Franjo Bilić: Medijski odjeci i prosudbe Solinskog slavlja 1976.	24
Tomislav Galović: Kralj Zvonimir i Baščanska ploča u historiografiji i filologiji, arheologiji i povijesti umjetnosti: pogled u zadnja tri desetljeća	25

Stéphane Gioanni: Dynastic Patronage and the Rise of Female Monasticism (10 th and 11 th centuries) in the Kingdom of Dalmatia–Croatia: From Queen Elena’s Legacy to the Libertas Regia of Abbess Čika in Zadar	26
Hrvoje Gračanin: Povjesničarsko zamišljanje srednjovjekovnoga kralja i kraljice – kralj Zvonimir i kraljica Jelena u predodžbi hrvatske historiografije dugoga 19. stoljeća	27
Zdenka Janeković Römer: <i>In capite et in membris</i> : Dubrovačka nadbiskupija u crkvenim reformama 11. stoljeća	28
Ante Jurčević: Opatija sv. Petra i Mojsija – krunidbena bazilika kralja Zvonimira u kontekstu srednjovjekovne sakralne arhitekture Hrvatskog Kraljevstva	29
Milenko Krešić: Desetljeće jubileja na području Crkve u Bosni i Hercegovini (1975. – 1984.)	30
Ivan Matijević – Ante Grgić: Bulićevo otkriće Jelenina sarkofaga u Solinu u kontekstu njegovih arheoloških iskapanja: okolnosti, faze, dinamika.	31
Mirjana Matijević Sokol: Solin kraljevski grad: mauzolej kraljeva i mjesto krunidbe	32
Andelko Mihanović: Kralj Zvonimir i kraljica Jelena u likovnim umjetnostima: povijesno-umjetnička analiza.	34
Zrinka Nikolić Jakus: Hrvatske kneginje i kraljice u institucionalnom i komparativnom kontekstu ranog srednjeg vijeka (9. – 11. stoljeće)	35
Renata Salvarani: Laypeople, Monasteries, and the Legitimation of Power during the Pontificate of Gregory VII	36

Ludwig Steindorff: Petar Crni – suvremenik kralja Zvonimira . .	37
Ana Šimić: Odjeci glagoljaške Legende o smrti kralja Zvonimira u hrvatskoj književnosti.	38
Marko Trogrlić: »Tada Bulić naredi da slave zvona...« Povijesni i simbolički značaj Bulićeva otkrića natpisa sa sarkofaga kraljice Jelene na Gospinu otoku	39
Trpimir Vedriš: Kraljevi, kraljice – opati i opatice: podrijetlo i funkcija kraljevskog samostana u hrvatskom ranom srednjovjekovlju	40
Andrea Antonio Verardi: Le relazioni croato-papali tra Alto e Pieno Medioevo alla luce del regno di Zvonimir I.. . . .	42
Josip Vrandečić: Zvonimirova kruna – temelj hrvatskog državnog prava u politici dalmatinskih pravaša	43

Izdavač
Književni krug Split
Ispod ure 3, Split

Za izdavača
Josip Vrandečić

Internet knjižara na adresi
www.knjizevni-krug.hr

Računalni slog
Književni krug Split

Likovno rješenje ovitka
Neven Marin

Tisak
Dalmacija papir, Split

Međunarodni znanstveni skup: *Jelena slavna*, majka sirota i zaštitnica udovica, i
Zvonimir, kralj Hrvatski novčano su pomogli:
Ministarstvo kulture i medija Republike Hrvatske
Ministarstvo znanosti, obrazovanja i mladih Republike Hrvatske
Županija splitsko-dalmatinska
Grad Split

REPUBLIKA HRVATSKA
Ministarstvo znanosti,
obrazovanja i mladih

Tiskanje završeno u rujnu 2026.